

Klassiekers

Catrien Santing

In deze aflevering van 'Klassiekers' beschrijft Catrien Santing het ontstaan van haar interesse voor Renaissance-geschiedenis. Santing vertelt over haar passie voor Italië, hoe grote Klassiekers als Burckhardt en Elias haar inspiratie gaven en over de hoogtepunten uit de medische geschiedenis, een vakgebied waar vrouwen de toon zetten.

Geografische afstand schept ook anderszins distantie. Na ruim twintig jaar heb ik de periode Groningen afgesloten. In zekere zin is dat het verlate einde van een studententijd die zich geleidelijk aan ontpopte in een professionele loopbaan. De veranderingen waren miniem: docenten werden collega's, medestudenten, tevens vaak vrienden en vriendinnen, werden collega's. Door de benarde financiële situatie kwam er slechts zelden een nieuwe collega bij, maar ook die ging vaak deel uitmaken van de vriendenkring. De omgeving waar zich dat alles afspeelde bleef gelijk en kreeg in het verloop der jaren een gouden glans die in de eerste plaats, maar niet uitsluitend, is terug te voeren op de kleur van de straatklinkers die het centrum verfraaiden. Nederlands' meest noordelijke metropool en universiteit hebben in ieder geval beide klassieke pretenties en allures. In Rome brengen niet-noorderlingen meteen Hermans 'dorpsuniversiteit van Paterswolde' te berde, een boek dat ik in het begin van mijn studietijd las, maar waar ik toen, naar ik meen, niet veel aan vond en in ieder geval niet veel van begreep. Het is vrijwel inherent aan klassiekers dat ze zelden worden herlezen. 'Eindelijk weg' uit Groningen en beland op een instituut dat toch wel als de microcosmos van het Nederlandse universitaire leven mag worden aangeduid, zou ik het boek misschien op zijn juiste waarde kunnen schatten.

Nu ik dan eindelijk de jaren des onderscheids lijk te hebben bereikt, zou ik de vraag wie de grootheden van mijn vormende jaren zijn geweest, moeten kunnen beantwoorden. Toch brengt het onderwerp 'klassiekers' mij vooral in verlegenheid. Om te beginnen twijfel ik of ik studenten van nu eigenlijk wel kan aanraden die boeken te lezen en dat is, neem ik aan, de impliciete bedoeling van deze rubriek. Zou het voor hen niet meer

profijtelijk zijn op de elektronische surfplank een aantal zeer interessante sites langs te gaan? Door een opdracht als deze wordt men zich er voorts van bewust hoeveel er ongelezen is gebleven. Ten slotte bespeur ik bij mezelf ambivalentie en lichte wrevel tegenover het fenomeen. Respect voor autoriteit, zeker als het intellectuele geweldenaars betreft, ligt diep in mij verankerd. Tegelijkertijd maakt zich echter verzet los omdat ik primair ongenegen ben grote gedeelten van mijn leven aan de geschriften van dode meneren te wijden. Enigszins met schaamte moet ik bekennen mij destijds te hebben onttrokken aan de kring van een dispuut dat om mij nu onnaspeurlijke redenen naar de schilder Alma Tadema was genoemd. Onder leiding van Remieg Aerts richtte 'Tadema' zich inderdaad op de bestudering van klassiekers en dan nog wel uit de geschiedfilosofie. Meinecke lezen met je medestudenten, ik kreeg het er helemaal benauwd van en dacht natuurlijk nooit in staat te zijn iets slims over *Die Entstehung des Historismus* (1936) op te merken. Mijn relatie met de leesclub van de werkgroep Vrouwengeschiedenis was even kortstondig, maar dat was omdat de wetenschap mij daar al heel snel te persoonlijk werd.

Tien werkzame jaren als universitair docent maakten mij echter bewust van het feit dat ik niet alleen wel degelijk klassiekers heb, maar ook een impliciet canon tegenover studenten placht te hanteren. Wie als docent of student wil beseffen welke eruditie-standaarden er al dan niet opzettelijk in opleidingen worden gehanteerd, kan ik aanraden David Denby's *Great Books* (1997) te lezen. Daarin beschrijft een naar Columbia University teruggekeerde New Yorkse filmcriticus zijn ervaring met de – voor iedereen aldaar verplichte – cursus 'Inleiding tot de Klassieken'. Ik kreeg het boek ooit van Wessel Krul die aan de Nederlandse editie had meegewerkt en zo ontstond het nooit gerealiseerde plan samen een kernvak met als thema 'de historische en literaire canon' te organiseren. Afgezien van veranderingen in smaak en functie, leek ons vooral hetgeen deze boeken vertegenwoordigen en wie zij tot spreekbuis dienden, de bestudering waard. Welke kennis mag men in deze multiculturele, door de massamedia beheerste samenleving nog als bekend veronderstellen en is het daarbij eigenlijk wel acceptabel aan het ideaal van klassiekers vast te houden? Deze vragen zijn naar mijn mening niet alleen voor naar politieke correctheid strevende Amerikaanse academici van belang.

'P.C.' blijk ik in ieder geval niet te zijn. Aanvankelijk tot mijn eigen verbazing bestaat mijn eigen lijstje van historische favorieten, dat wil zeggen boeken waar ik voor de studie van de Renaissance telkens naar terug-

grijp (Warburg, Kristeller, Baron, Huizinga, Foucault, Burckhardt, Ginzburg, Keith Thomas, Panofsky), grotendeels uit werken van (vaak inderdaad dode) blanke mannen. Dit gaat alleen niet op voor de medische geschiedenis, op welk terrein de interessantste boeken de laatste jaren door vrouwen zijn geschreven. Dit feit staat een naar aanleiding van de niet-Oxbridge carrière van de mediaeviste Eileen Power gedane observatie dat vrouwen voornamelijk goed vertegenwoordigd zijn in nieuwe of vreemde specialismes.¹ Ter controle stel ik een lijstje literaire lievelingen op en dat ziet er inderdaad geheel anders uit: meer werken van recente datum en de auteurs zijn voor een groot deel van het vrouwelijk geslacht. Deze discrepantie zegt iets over de stand van zaken in respectievelijk de historische en de literaire wereld. Komen in de hitlijsten van het *Historisch Nieuwsblad* nog altijd nauwelijks vrouwen voor, in de literatuur van de laatste jaren zijn schrijfsters de smaakmakers geweest. De geringe verwantschap tussen de twee lijsten zegt vast ook het nodige over mijzelf. Opgegroeid in een tijd waarin persoonlijk engagement voorop stond, blij ik mij voor het vak geschiedenis vooral te hebben bezig gehouden met onderwerpen die zo ver mogelijk van het eigen bed af lagen. Een houding die klassieker is, dan ik voordat ik aan dit stukje begon, vermoedde.

De liefde voor Italië is vanaf het tweede jaar van mijn studie aanwijsbaar. De themagroep Renaissance van dr. Bunna Ebels-Hoving mondde, dankzij het organisatietalent van Remieg Aerts, uit in een tiendaags bezoek aan Florence. De colleges ter voorbereiding hadden een jaar geduurd. Beladen met informatie moeten we zijn aangekomen, maar toch herinner ik mij vooral de gebouwen en kunstwerken die door drs. Ynte Botke onder schallend gelach werden aangeprezen. Eerder dan klassieke geschriften zijn het personen, dingen, belevenissen en observaties geweest die de aanzet gaven tot de vorming van mijn historische interesses. Nog steeds ben ik heilig overtuigd van de breuk tussen Middeleeuwen en Renaissance, want ik heb het ontstaan van het nieuwe immers met eigen ogen gezien. In de kerk annex graanschuur *Orsanmichele* hieven de sculpturen in 1404 hun hoofden, tilden zichzelf uit hun achtergrond en werden zelfstandig. Hoewel ze heiligen voorstelden, belichaamden ze in mijn verbeelding Coluccio Salutati's *dignitatio hominis*.

Florence, Siena, Ferrara, Urbino, Mantua: voor een bezoek aan de stadstaten van de Renaissance bestaat geen betere voorbereiding dan het lezen

1 Maxine Berg, *A woman in history. Eileen Power, 1889-1940* (Cambridge enz. 1996).

van Burckhardts, *Kultur der Renaissance in Italien* (1860). Het boek is elitair, de schrijver vooringenomen, het geschetste beeld onterecht rooskleurig en Apollinisch. Wie echter in het paleis van Mantua de gang volgt die de Gonzaga's binnenshuis te paard gingen, begrijpt precies wat er nodig was om 'de staat als kunstwerk' overeind te houden. Zonder de 1200 ruiters van condottiere Francesco Gonzaga hadden de troepen van de Franse koning in 1495 de machtige Republiek Venetië verpletterd. Mijn inzicht in de drijfveren achter de totstandkoming van de nieuwe samenleving werd scherper door Peter Burkes, *Culture and Society in Renaissance Italy, 1420-1540* (1972) en Bram Kempers' *Kunst, Macht en Mecenaat in Italie. Het beroep van schilder in sociale verhoudingen* (1987). In meer dan één opzicht liggen opzet en inhoud van beide boeken in elkaars verlengde. De methodologische verschillen reflecteren de veranderingen binnen de cultuurgeschiedenis, die in de vijftien jaren die hen scheiden een buitengewone ontwikkeling kende. Onder invloed van ideeën uit de sociologie en antropologie kregen historici meer aandacht voor kunst en cultuur in hun sociale context. Deze transformatie verleende de cultuurgeschiedenis een grote aantrekkingskracht en maakte haar tot de populairste subdiscipline van de geschiedwetenschap.

De toen nog Marxistisch georiënteerde Burke schetste de Quattrocento-versie van de kloof tussen handarbeiders en witte boorden-klerken. Zijn betoog doordrong mij van de reikwijdte van kwast en pen. Wie met deze werktuigen vaardig wist om te gaan, kon zichzelf toegang tot de hoogste kringen verschaffen. Elias' *Über den Prozess der Zivilisation* (1939) had mij inmiddels niet alleen de ogen geopend voor andersoortige bronnen, maar tevens voor de sociale, economische en politieke beweegredenen die het streven naar verfijning vaart gaven. Kempers, via Goudsblom een leerling van Elias, overtuigde mij pas werkelijk dat de invalshoek van de civilisatietheorie werkelijk vruchtbaar was. Het boek lag niet alleen ten grondslag aan het vele mecenaatsonderzoek dat in Nederland tegenwoordig wordt verricht, maar bracht tevens historici en kunsthistorici in gesprek.

De culinaire genoegens van Italie riepen trouwens onlangs een boek van een andere civilisatiesocioloog in herinnering: Stephen Mennells *All manners of food: eating and taste in England and France from the Middle Ages to the present* (1985). Eetgewoonten zijn ook een kwestie van beschaving, poneerde Mennell, terwijl hij met malicieus genoegen de beruchte *green peas*, *black pudding* en *kippers* van de Engelse keuken tot in de details beschreef. De plaats die een cultuur aan eten toekent, is veelbetekend. Nog

steeds treuzel ik en speel in mijn buurtsupermarkt voor luistervink, als ik weer eens twee oudere heren tien minuten lang over de correcte bereiding van vitello of bistecca hoor neuzelen. Waar komt het overmatige belang dat in Italië aan de dis wordt gehecht toch vandaan? Castiglione's *Il libro del cortegiano* (1524 - Lees hierover Peter Burke's *The fortunes of the courtier. The European reception of Castiglione's "Cortegiano"*, 1995) licht voor over kleding, de kunsten van het hofmaken, dansen en converseren. Zelfs Castiglione beschouwde eten klaarblijkelijk als een te aards genoegen, want hij gaf zich niet de moeite ook maar één woord aan het thema te wijden.

In februari werd in de *Bibliotheca Hertziana* te Rome herdacht dat Aby Warburg aldaar zeventig jaar geleden zijn *Mnemosyne-Atlas* presenteerde. De zogenaamde 'Wandtafeln' van de atlas die het sociaal-culturele geheugen van de mens vanaf de Oudheid in beeldvorm registreerden, waren voor de gelegenheid gereconstrueerd. Carlo Ginzburg hield de feestrede en schudde na afloop Warburgs oomzegster Ingrid Spinelli-Warburg de hand. De Warburg-traditie was tastbaar aanwezig. De artikelen zijn heel geleerd en heel Duits, wie echter, als correctie op Burckhardt, de moeite neemt 'Heidnisch-antike Weissagung in Wort und Bild (1920)' te lezen, begrijpt meteen welke donkere kanten van de Renaissance de Zwitser onbesproken liet. Ginzburgs werk over volksgeloof en hekserij was zonder Warburg onmogelijk geweest. Mij liet hij destijds inzien dat humanisten die luidkeels beweerden het licht te hebben gezien, kennis en vaardigheden vaak gebruikten om de kern van de zaak zo abstruus mogelijk voor te stellen. Wie meer van de getourmenteerde vorser uit Hamburg wil weten, wendde zich tot de voormalige directeur van het Londense Warburg Institute, de kunsthistoricus Ernst Gombrich. Zijn *Aby Warburg. An intellectual biography* (1970) maakt tegelijkertijd duidelijk uit welke elementen een echt goede (intellectuele) biografie dient te bestaan.

De cirkel was wat mij betreft rond toen ik laatst in het Warburg Institute een lezing mocht houden. Stiekem waande ik mij even Frances Yates en klemde in stijl de handtas onder de arm. De autodidacte Yates is jarenlang verguisd door de harde wetenschaphistorici. Zo langzamerhand zijn de theses uit boeken als *Giordano Bruno and the Hermetic tradition* (1964) en *The occult philosophy in the Elizabethan age* (1979) niettemin tot de handboeken doorgedrongen. Ook de Renaissance natuurwetenschap bleek haar donkere kanten te hebben gekend. Mijn lezing had de megalomane denkbeelden van de humanist en arts Ulrich Pinder tot onderwerp. Die zou groot enthousiasme hebben opgebracht voor het micro-

macrocosmossymbool van het Warburg Institute met de woorden 'mundus annus homo', ook al was het embleem door hem ongetwijfeld als 'mundus annus medicus' geïnterpreteerd.

Micro- macrocosmossymbool, logo van het Warburg Istitute.

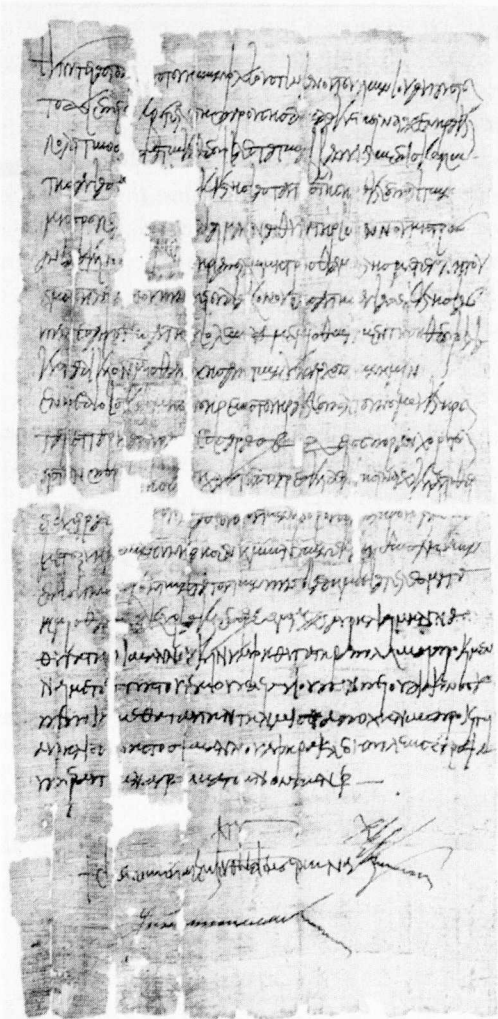
Dit brengt mij tenslotte bij mijn enige echte specialisme, de medische geschiedenis. Is het vak in ons land een ondergeschoven kindje van de medische faculteit, dankzij de miljoenen van de *Wellcome-foundation* stortte in Engeland de fine fleur van (kunst)historici en classici zich op de medische geschiedenis. Wie daarvan de spectaculaire resultaten wil zien, dient de werken van de *Wellcome-boys* te lezen. Porter, Wear, and Nutton vatten recent de stand van zaken samen in hun *The western medical tradition* (1995). Het meest waardeer

ik evenwel de geschriften van Nancy Siraisi en Margaret Pelling. Van de hand van de eerste verschijnen met de regelmaat van de klok monografieën die aantonen dat geneeskunde niet alleen bestaat uit in laboratoria ontwikkelde therapieën, maar evengoed steunt op in de Middeleeuwen en Renaissance ontstane medische zienswijzen die in een professionele attitude resulteerden. *Taddeo Alderotti and his pupils. Two generations of Italian medical learning* (1981) legt uit hoe de medische en andere intellectuele prestaties van Bolognese professoren in dienst stonden van de sociale en institutionele context van hun feitelijke levens. Gloednieuw is *The clock and the mirror. Girolamo Cardano and Renaissance Medicine* (1998) waarin Siraisi subtiel demonstreert hoe eclectisch van aard de kennis van een arts uit de Renaissance doorgaans was. Verering voor Hippocrates, Galenus en Vesalius konden in één inborst samengaan, de wil tot innovatie was hem evengoed eigen als de waardering voor het traditionele.

Margareth Pelling is één van de grondleggers van de 'social history of medicine'. Zij heeft een scherp oog voor de irrationele kanten van de medische praktijk. Vindingrijk, altijd tot in de details doordacht en continu nieuwe inzichten verwerkend, stelde zij in vele artikelen en boeken de krabbegang van de medische professionalisering aan de orde. 'For in all times, in the opinion of the multitude, witches and old women and

impostors had a competition with physicians' begon ze ooit een artikel met een citaat uit Francis Bacons, *The advancement of learning*. Acribie, werkracht en heuristisch vermogen zijn essentieel voor de historicus, Pellings werk staft echter de bewering dat het vak alleen levenskrachtig is als deze eigenschappen door verbeelding, relativering en gevoel voor humor in balans worden gehouden. 'Compromised by gender' stamt uit de door haar, samen met Hilary Marland, geredigeerde bundel *The task of healing. Medicine, religion and gender in England and the Netherlands, 1450-1800* (1996). Aan dit boek werkten diverse Nederlandse historici mee. Hun artikelen leveren het bewijs dat 'the social history of medicine' ook voor de nationale geschiedwetenschap beslist een verrijking is.

Hoewel ik me had voorgenomen geen dik, prescriptief pensum voor te leggen, voel ik me na dit impressionistische overzicht bezwaard bepaalde werken waarvan ik zowel heb genoten als veel heb geleerd, ongenoemd te moeten laten. Na wat probeersels kwam het mij niettemin raadzamer voor, in plaats van een strenge documentatie van de intellectuele vorming, Groniek te confronteren met een tour-de-horizon van inspiratiebronnen. Zonder Groningen, zonder RUG en Instituut voor Geschiedenis, bleken de bovengenoemde helden onveranderlijk groot, want ook in de eeuwige stad fungeren ze voor mij als fonteinen van wijsheid.

Een (christelijke) Romeinse grafinscriptie. Christelijke grafinscripties (zie het *chi-rho* teken) vermelden vaker de leeftijd van de overledene dan heidense. Uit: P. Shore, *Rest lightly. An anthology of latin and greek tomb inscriptions* (Wauconda 1997).